

RÁKÓCZI HÍRLEVÉL

Cum Deo pro patria et libertate

2009 augusztus

nyolcadik megjelenés

Asztalos Miklós

Rákóczi Ferenc és kora

HARMADIK FEJEZET

Társadalmi élet. Műveltségi viszonyok

A forradalmak, szabadságharcok, világegések mindég mélyen megzavarják a békés évtizedek alatt kifejedesedett formák közé jutott társadalmi életet. Természetes, hogy a Rákóczi-féle szabadságharc nyolc éve sem múlt el nyomtalanul a magyar társadalmi élet felett, hanem mélyreható változásokat hozott abban létre. Olyanokat, amelyek még messze későbbi időkben is éreztették hatásukat.

A Lipót-féle időkben udvari élet Magyarországon nem volt. Az erdélyi fejedelmi udvar körül kialakult nagyobb szabású társadalmi élet Magyarországon nem éreztette hatását s különben is csak szűk körű és erősen familiáris volt ez az udvari élet, ahol a bécsi élet nemzetköziségét a családi intrikák sötét világa helyettesítette. Mint mondám, Magyarországon még ilyen vidékies udvari élet sem volt. I. Rákóczi Ferenc ugyan nem engedett atyja és nagyatyja fejedelmi hagyományából, de a Wesselényi-féle szövetségben való részessége miatti kellemetlenségek az ő udvarának életét is letompították.

Thököly ugyan sokat adott a reprezentálásra, díszre, de pályája üstökösszerűen rövid ideig volt csak fényt árasztó. Zrínyi Ilonára súlyos családi árnyak nehezettek: férje korai elhunyt, közeli véreinek kivégzése. Az elnémitott közvélemény országban, az ostromlott várban, ha fejedelemasszonyhoz méltó udvart tartott is, ez az udvar nem szolgálhatott például másoknak.

A Rákóczi-udvar épp úgy, mint a vezetők kisebb vonzókörű udvarai, vagy a nemesi társadalom házainak élete, merőben magyar volt. A latin nyelv egészen mellékes szerepet játszott az egész felkelés alatt s németül még ekkor igen-igen kevesen tudtak. Rákóczi udvarában a francia tisztek miatt ugyan francia szót is lehetett hallani, de a levelezés, társalgás, tárgyalás, szóval az élet nyelve a magyar volt.

Rákóczinak eredetileg is nagy udvartartása volt. Most kiegészítette ezt a Rákóczi körül kialakult katonai és polgári vezetőség, a vármegyéből delegált két-két nemes ifjú, majd a nemesi ifjak társasága. A fejedelem elég gyakran tartott különböző értekezleteket, amikor hol a megyéket, a városokat, hol a szenátust, hol a tábornoki kart, hol a gazdasági szerveket hallgatta meg. Ilyenkor még élénkebb volt körülötte az élet s ezen az sem változtatott, ha a fejedelem valamelyik kastélyában, várában, vagy pedig a táborban tartózkodott. Gyakran úgyszólván az egész ország ott volt közvetlen környezetében s így mindenki személyes hatása alá került a hallottaknak és látottaknak.

A kuruc világ nagy fényűzést fejtett ki az öltözködés terén. "A fejedelem", írja Thaly, "valamint a tábornokok, főurak és egyéb főtiszték, arany és ezüst, művészi készületű, zománcozott menteláncokkal, övekkel, gombokkal, stb. díszített színes öltözékekben jártak; nyusztoz kalpagjaikon drágaköves forgókban kócsag-, sas-, és kerecsenytollak vagy sólyomszárnyak lebegtek. Vállaikat párdúc-, tigris-, vagy podoliai farkasbőr-kacagány, derekukat gazdag zsinórzatú kurta dolmány övezte s szintén gazdagon kivarrott sárga vagy piros csizmákat hordottak; ezüstsarkantyúkra, ezüstpatkókra is van példa, ünnepélyesebb alkalmakra a fejedelemnek még paripáit is ezüstre patkolták."

A műtövösség foglalkoztatása mellett bizony külföldről kellett beszerezni a remek ékszerekhez méltó ruhaszöveteket, a velencei és francia nehéz brokátokat és a páduai s angol selyemposztókat. Az öltözetek színompájában általában a vörös és kék volt az uralkodó.

A főtiszték fényűző ruházódása példaadó volt lefelé minden osztálynál, ahol ki-ki a maga lehetőségei szerint egyszerűsítve, de viszonyaihoz mérten mégis fényűzően igyekezett öltözni. A puritán holland követ a nagyszombati tárgyalásokon egy éles összeszólalkozás kapcsán oda is vágta Bercsényinek: "Ha szabadságot kerestek, ne értéktelen rézpénzzel fizessétek hadaitokat, hanem vágjátok le a sok arany-, ezüstgombot, láncot mentéitekről, veressétek pénzzé s azzal fizessétek a katonákat, - majd jobban harcolnak. Lám Hollandia nem ezüst-, hanem ólomgombos kabátokban vívta ki szabadságát."

A Rákóczi udvarában kialakult fényűző és etikettes élet létrejöttében nagy szerepe volt az udvarban tartózkodó francia tiszteknek, akik hozzászórtak volt XIV. Lajos pompakedveléséhez és szertartásos udvari életéhez s akik előtt Rákóczi semmivel sem akart jelentéktelenebb fejedelmi személynek feltűnni. A ranggal járó megkülönböztetett tiszteletnyilvánítások elmaradása nemegyszer súlyos összetűzésekre adott alkalmat. A tárgyalások felborulásával fenyegetett az a körülmény, hogy Seilern húzódozott attól, hogy Bercsényit excellenciázza. Egy ízben Bercsényi elfelejtette az érsekújvári szemlén Forgách tábornokkal tisztelgés után a kardját hüvelyébe tétetni, amiért Forgách felajánlotta Rákóczinak a lemondását.

Az országos eseményen túl nagy társadalmi eseményszámba mentek a különböző országos gyűlések, ahol szintén nagy ünnepélyességgel és pompával találkozunk. Híres volt pompájáról a marosvásárhelyi beiktató országgyűlés s az ónodi gyűlésen a Rákóczi ruháját díszítő ékszerek egy szemtanú 400.000 livre-re becsülte. Ilyenkor a felvonulások lóháton történtek. A fejedelmet az ország főnemesei követték díszes csapataikkal, amelyek igyekeztek fényben felvenni a versenyt Rákóczi válogatott pompájú udvari csapataival.

A saját zászlójuk alatt felvonuló megyei nemesek bandériumai is lehetőleg díszesen vonultak fel.

A magyar házak pazar vendéglátása és gazdag konyhája azelőtt is ismeretes dolog volt. A kuruc évek súlyos nehézségei közepette is biztosították Rákóczi uradalmi s néhány nagy úr birtoka, hogy a fejedelmi udvarban s az ország néhány vezető házában mindég fényűző, italban és ételben egyaránt pazarló asztal fogadja a vendégeket. Rákóczi mindég népes asztalt tartott, ami velejáró udvara mozgalmas s állandó állami ügyekben járó vendégekkel telített életével. A főasztalnál, mint Thaly leírja, a fejedelem ült az asztalfőn s asztalánál a kalocsai érsek, a békét közvetítő Széchényi Pál; az egri püspök, az idős Telekesy István; a tábornokok, a szenátorok és a külföldi követek ültek. A második asztalnál a kisebb mágnások, ezredesek, a törvényhatóságok követői foglaltak helyet s a fejedelem helyén az asztalfőn Vay Ádám udvari marsall rezideált. A harmadik asztalnál Ottlyk György főudvarmester ült a fejedelem képében s az asztal körül a nemes ifjak, az alsóbbrendű udvari népek s a főasztalnál ülő méltóságok kísérete telepedett le. Az ünnepélyes ebédek gazdagságára jellemző adat, hogy amikor a szécsényi gyűléskor Rákóczi vendégül látta az ország összegyűlt rendeit, csak a főasztalra 366 tál ételt hordtak fel. Természetes, hogy ilyenkor bőséges gondoskodás történt a környék népének is gazdag megvendégeléséről. A vásárhelyi beiktatáskor Rákóczi hegyaljai borait egy magaslatról vezették le a piacra, ahol kifogyhatatlan borkutakból ihattak a székelyek kedvük szerint.

Nem lesz érdektelen, ha találomra kiszakítunk hét napot a fejedelem életéből. Titkára, Beniczky Gáspár 1707-1710-ig minden napját feljegyezte Rákócziak s ebből a naplóból idézzük az 1707 szeptember 11-17 közötti hetet, vasárnaptól szombatig. Ebből mindenki maga ismerheti meg a fejedelem elfoglaltságát, életrendjét s a körülötte nyüzsgő sokadalmat:

"11. Vasárnap. Méltóságos Mezei-Marsall Károlyi Sándor Ur Generál-Adjutántya Nemzetes Krajnai János Hevesről ó Felsőségéhez korán reggel jöven és a Leveleket praesentálván, az midőn maga is ó Felsőge vele beszélt volna: azután a Levelek dictálásában és magánosan való írásokban minden megszűnés nélkül egész délig foglalatoskodott; ennek vége lévén és a Fejér-Barátokhoz Missére menvén s onnan visszatérvén Fejedelmi Asztalához leült. Délután ismét hozzá fogván az írásokhoz, sötét estig continuálta azokat ó Felsőge és az nap mindenféle Postán elküldözte. (A fejedelem ezeken a napokon az Ipoly melletti Tőke-Terebesen tartózkodott.)

12. Hétfő. A tegnapi nyughatatlanság után korán reggel ó Felsőge vadászni kiment, ott künn estvélig mulatott és onnan visszajöven, magános dolgai és írásai körül foglalatoskodott. Az nap Nándorfehérvárbul egy derék Török az odaváló Basátul és a Váradí Blokuáda alól is Obester Bonefus (Bonafous francia-kuruc ezredes) ó Felsőgehez érkeztek.

13. Kedd. Magánosan való írásainak végbenvitele után a Felsőges Fejedelem vadászni kiment, Ordinantián lévő Gavallérok, Bejárókkal, Főemberek szolgáljaival és Karabélyosokkal; hat vezetékkel, amint szokott mindenkor ó Felsőge; az honnant is délfelé visszajöven, Fejedelmi Asztalához leült. Ebéd után a Francia Generalissal sokáig conferálván, azután megint foglyászni kiment és onnan éppen csak estve visszajött.

14. Szerda. Külön-külön szükséges dolgainak rendben való vitele körül a Felsőges Fejedelem foglalatoskodván, azután a Fejér-Barátokhoz Missére ment és onnan visszajöven; Fejedelmi Asztalához leült. Délután hasonlóképen szüntelen való dolgokban occupálódván, az Artelleriabéli Tisztekkel: Francia Lamuth-tal (La Mothe) és Bácsmegyei Ádámmal s más hadi Officirekkel, egész estig otthon contineálta magát. Az nap Tek. és Vitézljő Brigadéros Ocskay László Urtól Fő-Strázsamestere: Nemzetes Blaskovics János ó Felsőgehez érkezett, az kinek is Audientiája lévén, két aranyos Numismával ó Felsőgétől megajándékozott.

15. Csütörtök. Némely szükséges dolgainak végben való vitele után a Felsőges Fejedelem vadászni kiment, az honnan is déltájban visszajöven Fejedelmi asztalához leült a Francia generálissal és más főbb Asztali Főember szolgáljaival. Délután az időnek alkalmatlan voltára nézve maga szállításán contineálván magát ó Felsőge, egész estig magánosan való írásokban occupáltatott.

16. Péntek. Reggel külön-különféle occurrentiáknak elvégzése után ó Felsőge vadászni kiment és onnan csak tova délután visszajöven, Fejedelmi Asztalához leült, az ki fölött a Francia Generálissal és egyéb más Főrendekkel midőn ült volna, jöve Lengyelországbul Russiai Palatínusné embere Zagorszkij nevű, más becsületes Lengyel Urral, akinek is audientiája délután lévén ó Felsőgéné, sokáig magánosan beszélt. Az nap M. Generális Károlyi Sándor Mezei-Marsaltól Volentérel Hadnagy Nemzetes Vitézljő Urai Gáspár jött, az ki is az nap expediáltván, Postán elment maga Principálisa után.

17. Szombat. A Felsőges Fejedelem magánosan való derék dolgok körül foglalatoskodván, azután vadászni kiment és onnan visszajöven Fejedelmi asztalához leült. Délután ismét mulatságnak kedvéért kiment amíg oda késett: Méltóságos Fő-Generális Urtól egy Mosqua Curir Varsavárbul jött, az ki is praesentálván maga Leveleit visszajöve tele alkalmatosságával Urunknak, azoknak olvasása körül occupálódott."

Ez a véletlenül kikapott hét, látszólag minden különösebb eseménytől mentes nap szorgalmas levelezéssel, követfogadásokkal, tanácskozásokkal telt el. Majdnem minden nap ült valaki új vendég a fejedelmi asztalnál s majdnem minden nap vadászni is ment a szokásos kíséretével Rákóczi. Lássunk még egy eseményekben dúsbab napot ugyanebből az évből, például december 5-ikét:

"Szaláncrul ó Felsőge megindulván az egész együtt lévő Fejedelmi Udvarával, midőn Kassához közelgett volna, rendben vévén az egész Udvariakat Tek. N. és V. Török András Udvari Fő-Hadnagy: előre Karabélyosok, utánuk a Nemes Compánia, azok után Commendiroztattak a Nemes Compániából Trombitások, Kornéta alatt Főrendek Uraimék, Béjárók, ennekután Inasok, Étekgógók, ó Felsőge Vezetékjei, ezek után maga ó Felsőge Sézában, körülötte a Fő-Béjáró, Fegyverhordozók, Csuhadárok és Ordinantián lévő. Séza után Csuhadás- és Pohárnok-Szekerek, azok után szolgál-rend, végtére két Karabélyos Compánia mentenek. Ily rendben menvén, közel a Városhoz maga is a Felsőges Fejedelem paripára, egy szeg Török lóra ült. A Mélt. Fő-Generális Ur (Bercsényi) pedig eleiben ó Felsőgének szép Sereggel jöven, vele lévő Tisztekkel együtt lóru leugrott és ó Felsőgehez menvén, alázatosan complementumot tett. Felülvén a lóra, egy darabig együtt mentenek, annakután a Malomnál Sézában beülvén a Városra is jöttek. A Város kapuja előtt két rendiben ó Felsőge Kapcsossai állottak, a kapuk közben Praesidiáriusok. Kaputól fogvást pedig két rendiben egész az öreg Templomig Zászlóstul a Városiak. Ó Felsőge Méltóságos Gen. Eszterház Antal Ur házához szállott, ki előtt is a Praesidiáriusok strázája lévén, Zászlókkal és szép Muzsikával excipiálták ó Felsőgét. Az utcák és az ablakok is rakva voltanak a sok néppel, örülvén az ó Felsőge bójövetelének. Ó Felsőge felkisérvén, kiki maga Szállítására ment, a Méltóságos Fő-Gen. Ur pedig estvélig késvén, későn ment el ó Felsőgétől. Az nap Szinyovszkiné (Szienyiavszkij Ádámné) Asszonyom embere jött az Udvarhoz, kinek Audientiája más napra halladott el."

Meg egy pár mondatot idézzünk a következő napról, amikor asszonyok is voltak Rákóczi környezetében:

"A sok conferentia után a Felsőleges fejedelem Szent-Miklós Poharára ő Excellentiájához az egész Fejedelmi Udvarával ment, (Bercsényi Miklóshoz Miklós-napi köszöntésre) kétfelől a Hintő mellett Kapcsolók, az hová is a Méltóságos Fő-Generális Urral midőn bementek volna: a Méltóságos Fő-Generálisné egész Garádicsokon alá ő Felsőleges eleiben, az öreg Csáki Istvánné, Gvadagniné és Barkóczi Ferencné Asszonyokkal lementenek, az kik is Complementumot tévén ő Felsőlegének, a Palotába Békisérették. A míg az étket feladták, együtt M. Fő-Gen. ő Felsőlegével discúrált, azután pompásan készített Asztalhoz leülvén egész estéig mulattanak. Asztal után táncban eredvén a Felsőleges Fejedelem is egyet-kettőt fordult, azután egész végig nézvén a táncot, elbúcsúzáván, maga

A magyar bor erejét nem ismerő külföldiek nem egyszer túlságosan el is áztak. Így 1708-ban Péter cár követe Egerben a vörösbor és a híres hevesi dinnye mértéktelen élvezetétől pusztult el s évekkal utóbb, mikor Rákóczit a lengyelországi Jaroslawban levő birtokán Nagy Péter cár felkereste, a cár is annyira elázott, hogy két magyar úrnak kellett hintájába emelni.

Rákócziné is, Juliánna is csak egész rövid ideig voltak Rákóczi udvarában. Juliánna visszatért Bécsbe, a fejedelemasszony pedig Érsekújvárról még 1706 nyarán Karlsbadba ment magát gyógykezeltetni. Morvaországon átutaztában a nép dühe elől csak a kirendelt katonaság tudta megvédeni. Alig érkezett Rákócziné Csehországba, híre jött a fegyverszünet felbomlásának is, mire a császáriak részéről állandó zaklatásnak volt kitéve, mert azt hitték, hogy aranyat visz a csehek fellázítására, vagy a svéd király megnyerésére. Karlsbadi fürdőzését be sem fejezhette, mert a császár nevében fogollyá nyilvánították s ajtai elé állandó őrséget rendeltek, nehogy a szomszédos Szászországban tartózkodó svéd királyhoz kimehessen. Kezdetben polgári őrség ügyelt rá, később azonban katonai őrség váltotta ezt fel, mely még az ágyban fekvő beteget is állandóan szem előtt tartotta. Ez az eljárás érlelte meg Rákóczinéban a szökés gondolatát. Amikor az év vége felé annyira javult az állapota, hogy orvosai tanácsára naponta kilovagolhatott, rábírt a mindég vele lovagló Radzievskij hadnagyot a szökésre. Egy napon a fejedelemasszonyt csak a hadnagy és két beavatott katona kísérte s ekkor a szász határon át elmenekültek. Rákócziné XII. Károly egyik táborába ment, de a király diplomáciai okokból kitért a fogadása elől. Az asszony ekkor előbb Poroszországba, majd Lengyelországba ment s ott is maradt még a magyarországi szabadságharc összeomlása után is egy évtizedet.

Így Rákóczi udvara 1706 nyarának pár hetétől eltekintve háziasszony nélkül maradt továbbra is s a fejedelmi pár 1701 és 1711 között csak ezen a pár héten volt együtt. Ilyen körülmények között Bercsényiné tekintetett az ország első asszonyának, aki ennek nagy élniszeretésével valóban meg is felelt.

Rákóczit érdekelték a régi dolgok. Érdeklődéssel ásatott ki egy római építészeti emléket s emberei érdemeket és régi fegyvereket gyűjtöttek számára. Rákóczi is barátja volt a festészetnek, amelynek remekeivel olaszországi útja alkalmából megismerkedhetett. Atyjának a híres Kupeczky volt az udvari festője, Rákóczi udvarában Mányoki Ádám dolgozott, akit az emigráció után a fejedelem ajánlott be a drezdai udvarba. Ezen kívül még több hazai festőről tudunk, akivel a fejedelem dolgoztatott s akinek munkáját jutalmazta. Jellemző mondatot jegyzett föl Forgách a műbíráló Rákócziról: "A fejedelem nem jó pápista" írja, "mert ha templomba megy, ahelyett, hogy a szent képeket áhitattal imádná: kritizálja, hogy hogyan vannak írva."

Az előbb idéztük, hogy a Kassára érkezett fejedelem ablakai alatt szerenádot adtak. A zene szeretete velejárta a kuruc pompakedveléssel. Rákóczinak saját udvari zenészei voltak. Ezek zenekara trombitásokból, dobosokból és tárogatókból állt. A hagyomány szerint lett volna még két cigányzenekara is, az egyik Bihari Mihályé, a másik Cinka Sándoré. Bercsényi is zenekedvelő volt. Fiát francia muzsikussal taníttatta s nyolctagú házi zenekarának élén, amelyhez egy udvari énekes is járult, Cedron Imre személyében képzett karmester állt. Utóbb Cedron Rákóczizól szolgálatába állt. Bercsényi kis zenekarában öt vonós, két hautbois-ista és egy cimbalmos volt. Ebből a korból sok muzsikáló urat ismerünk. Például ránk maradt az a jegyzék, amelyben Esterházy Pál írta össze, hogy milyen énekeket, táncokat és nótákat tud kiverni a virginán. A táborban is szerették a zenét. Esterházy Antal tábornoknak is saját zenekara volt s a magát alulról felküzdött fél szemére vak Bottyánnak is volt két udvari síposa.

A kuruc évek felsőbb társadalmi élete mellett a tábori élet volt az, amely a legszélesebb tömegeket magába olvasztotta. A kuruc tábori élet is szerette a gondtalanságot, a jó kedvet. Nem szerették az ellenség közelségét, amikor elővigyázatosan kell élni. Egy-két tábori síp, tárogató szava és jobb-rosszabb bor mellett szeretett elmulatozni a kuruc vitéz. Nem ő találta ugyan ki ezt az életformát, már a XVI. századi protestáns prédikátorok óvják ettől az élettől a vitézkedőket. Hiába, mert az életüket minden percben könnyen kockáztató vitézek szerették a biztonság óráiban az élet örömeit. A mulató kuruc katonákat nem egy egykorú festmény, rajz örökítette meg számunkra. Van valami a kuruc tábori élet mulatozásaiból, daloló, muzsikáló idögálásaiból még a múlt század szabadlegényeinek betyárromantikájában is. Az együtt élő férfiak duhaj dévajkodó kedve töltötte be a pihenés órait, amikor nem volt közelben ellenség s túl voltak a gyakorlatozáson is. Különösen magasra szökött a jókedv egy-egy sikeres hadivállalkozás, ősi mintájú rajtaütés után, mintha csak az ellenség torát akarták volna megülni. Csatavesztés után azonban annál nagyobb lehangoltságot vett erőt mindenkin s ilyenkor gyakran hetekbe került, amíg a szétszéledt csapatokat ismét össze lehetett szedni.

Nagyrészt a tábori életnek volt a velejárója az az énekes kedv, amely a kuruc világ költészetében hagyta ránk virágait. A múlt században hitelesnek elfogadott kuruc dalok, kuruc versek közül ugyan számos Thaly saját költeményének bizonyult azóta. A kuruc kor legnagyobb kutatója, aki magát a "vezérlő fejedelem írődeákjának" nevezte, nagy beleérzéssel s kiváló költői tehetségével több magairta verset kevert a hiteles kuruc dalok közé. De a hiteleseknek bizonyult versek is méltán idézik vissza ezt a kort s méltán reprezentálják ennek a kornak közszellemét, lelkiületét. "II. Rákóczi Ferenc varázsos egyénisége" írja irodalomtörténetében Farkas Gyula "egy táborba gyűjti a nép legjobbait: főurakat, nemeseket és jobbágyokat. Nyolc éven át folyik a harc, a lerongyolt, ezer sebből vérző nemzet harca egy európai nagyhatalom ellen, mely uralkodik Olaszországban, spanyol földön, a német birodalomban és Belgiumban. Az élet-halál-küzdelem nyomán felvirágzik a kuruc költészet, megrázó erejű balladák kelnek szárnyra, bujdosó-énekek kesergik a szabadsághősök mérhetetlen szenvedéseit, riadók lelkesítenek harcra és kitartásra."

A kuruc kor költői műveiben, Szerb Antal szerint, a XVII. század végének és a XVIII. század elejének nagy társadalmi és politikai forrongása, a Rákóczi-felkelés belső története csapódott le. "Dózsa György szörnyű halála óta" írja a kitűnő szempontokkal dolgozó Szerb Antal, "ez volt az első történelmi pillanat, amikor a magyarság a szó legtágabb értelmében, tehát nemcsak a nemesség, hanem a nép is, szót kért sorsának irányításában. Rákóczi piros selyem zászlóit "Cum Deo pro patria et libertate", először jobbágyok tűzték ki és Rákóczi volt az első, aki patria alatt a jobbágyok patriáját is értette s libertás alatt a jobbágyok libertását is. A történelmi pillanat azonban elmúlt és a jobbágyok újabb másfél évszázadig várhattak a hazára és szabadságra.

A kuruc kor költészete a protestáns egyházi költészet folytatása, formailag meggazdagodva a főúri barokk és a történelmi epika elemeivel. Az alaphang a XVI. század zsoldospanaszai, a nyújtott végtelen melódia, megszólalnak a protestáns gályarabok és tulajdonképpen az egész kuruc költészet gályarabok siralmas énekei...

A kuruc költészet a szabadságharc összeomlásával elnémult s a kuruc énekek, történelmi énekek, dalok az elsárgult XVII-XVIII. századi feljegyzésekben maradtak ránk. A múlt század második felében országossá lett függetlenségi hangulat azonban nagy örömmel fedezte fel ezt a másfél évszázadig elnémult, vagy csak variációkban a nép ajkán töredékekben tovább élt költészetet. S amint közhangulatot fejeztek ki ezek a dalok a születésük korában, annyira közhangulatot teremtettek a múlt század hetvenes és nyolcvanas éveiben is. Ha az igazi Rákóczi a történészek idézték vissza a múlt torzító kódéből a maga emberi valóságában és nagyságában, a Rákóczi iránti későn támadt, de végre megjött országos hangulatot, az ő rég elporladt közvetlen híveinek egykori dalai alakították ki.

A kuruc dalokból mindenki megismeri a kuruc tábori életet. Annak minden örömét és minden árnyoldalát, bánatát. Megismeri az egész kuruc korszak belső történetét, minden sikerével és balszerencséjével egyetemben. Megismerjük belőlük a mozgalom összeomlása feletti bánatot, az elbujdosott fejedelem és társai utáni lemondó vágyakozást. A hangulat visszaidézésénél Thaly utánpótlói dalait sem kell mellőznünk, mert azok át és át vannak szöve kuruc kori motívumokkal s ha Thaly versei nem is kuruc kori versek, de mint Szerb Antal írja: Thaly megírta azokat a verseket, amelyeket egy egykorú költőnek kellett volna megírnia, ha akadt volna abban az időben egy Thalyhoz hasonló arányú tehetség...

Az udvari, főúri, tábori élet ismertetése után néhány oldalon foglaljuk össze a Rákóczi-kor műveltségi viszonyait is. Természetes, hogy nyolc röpke, gondokkal és megpróbáltatásokkal terhes év korántsem volt elegendő arra, hogy azáltal az általános és átöröklött magyarországi és erdélyi kulturális viszonyok meg akkor is változtathatók lehettek volna, ha az államnak, illetve a fejedelemnek ebben a korban egyáltalában lett volna valamilyen kulturális programja. De az államnak az ország műveltségi viszonyaiba való beavatkozása csak az állam teljes ellicializálásával vette kezdetét s így arról Rákóczi korában még egyáltalában nem beszélhetünk.

A következőkben tehát nem szorítkozhatunk egyébre, csak egy rövid és a lehetőség szerint plasztikus kultúrkép felvázolására.

A magyar- és erdélyországi protestantizmus végzetes csapást mért a hazai katolikus iskolaügyre s a középkorban kerpült magyar katolikus iskolarendszer úgyszólván teljesen megsemmisült. Helyébe protestáns iskolák léptek, korszerűbb tananyaggal és tanítási rendszerrel. A protestáns jellegű erdélyi állam s utóbb a protestáns erdélyi fejedelmek: Bethlen Gábor és Rákóczi déd- és nagyatyja rengeteget tettek az erdélyi és a tiszai Részekben való protestáns iskolázásért. Ez az iskolarendszer egy új arcú magyar típusát alakította ki a XV. század magyarjával szemben. Azonban a XVI. század utolsó évtizedeiben Magyarországon is gyökeret vert a jezsuita oktatás s ezzel világnézetű jezsuita oktatás, a protestáns magyar típusa mellé kitermelte az ellenreformációs, hitbuzgó katolikus magyar típusát s így az addig egységes magyar lélekben két egymással ellentétes irányú tovahaladás indult meg. A protestánsból alakult ki utóbb a mozgékony, nemzeti és függetlenségi tradíciókkal telített úgynevezett keleti magyar, míg a császári Magyarország rekatolizált magyarjából lett a lassúbb mozgású, Bécshez és a dinasztiahoz jobban simuló, kompromisszumos megoldásokba szívesen belemerő nyugati magyar. Ez a két típus ma már összekeveredett s alig ismerhető fel, de a XVIII. században és a XIX. század első felében még mindkettőnek határozott és egyéni szerepe volt a magyar szellemi életben.

A XVII. század vallási ellentétekben tobzódó légkörében alakult ki ez a két típus. Mindkettő még forrásban volt. Izzó ellentétek, lefojtott indulatok lappangtak a lelkekben s a két ellentétes pólusra beállított iskolatípus, a katolikus és a protestáns is, csak részben tudott ezért megfelelni hivatásának.

A bécsi kormány fegyveres támogatását élvező rekatolizáló folyamat nem kímélte a protestáns iskolákat sem. A császáriak szüntették be Munkács eleste után a protestánsok nagy hírű sárospataki kollégiumát, amelyet Rákóczi dédanyja hívott volt életre. Hasonló sors érte az eperjesi protestáns iskolát is. Ilyen körülmények között nem csodálhatjuk, ha az általános kultúr színvonal visszaesőben volt. Rákóczi méltán panaszkodott több ízben, hogy a magyaroknak csekély a műveltsége, amit azonban az adott viszonyok mellett nem lehet csodálni. A jezsuiták iskolái, mint Rákóczi írta, csak gyűlöletet szítottak a Kálvin és Luther követői ellen s a kiválóbb tanítványokat pápi pályára vonván, a közélettől vonták el a tanulásra hajlamosabb egyéneket. A protestáns iskolák pedig vagy szüneteltek, vagy csak állandó nehézségek közt tengték magukat, holott a főnemességtől eltekintve, az ország többsége protestáns volt. Ily körülmények közt egyik fél sem bocsátott ki iskoláiból a polgári életbe komolyabban felkészült férfiakat.

Rákóczi és Bercsényi annyira átértékelték a művelt fők hiányát, hogy nem engedték meg a nagyszombati egyetem diákjainak a kuruc sereghez való csatlakozást, azzal a megokolással, hogy katonája elég van az országnak, de tudós embere a hazának annál kevesebb van.

Ennek felismeréséből fakadt Rákóczi az a határozott állásfoglalása, hogy bár a korszak még nem kívánta meg az állam irányító beavatkozását az iskolaügybe, ő mégis határozott nemzetnevelő programot épített ki magában a felkelés éve alatt. A szabadságharc légkörének megfelelően elsősorban jó katonák nevelésére volt szükség. Ez készítette Rákóczit arra, hogy felvesse a katonai akadémia tervét, melyek felügyeletével meg is bizta volt Srétert s amelyekben az ifjúság isteni félelemben és szorgalmas tanulásban növekedett volna. Ha ez az elgondolás nem is tudott testet ölteni, de 1707-ben megvalósult a nemes társaság, amelynek a tagjaival, mint fiatal nemes fakkal kívánta Rákóczi beültetni az országot, hogy jó és tökéletes felnevelésük után édes hazájuknak hasznos gyümölcsöket teremjenek szolgálatukkal. Rákóczi még a száműzetésben sem tévesztette szem elől a nemes ifjak véle tartó néhánját, mert még Franciaországban is tanítót tartott számukra.

Nagyra becsülte a külföldi továbbképzést s örömmel látta, ha magyar ifjak külföldi egyetemekre mentek. Nem egyet közülük maga is támogatott külföldi tanulmányában s a külföldet járó hallgatókkal szemben a legnagyobb liberalizmust tanúsította, bármily egyetemre jártak is.

Magyarországon és Erdélyben ekkor három egyetemjellegű főiskola működött s mind a három a jezsuiták kezében volt. A nagyszombati egyetemet még Pázmány Péter alapította (ebből fejlődött ki a mai budapesti tudományegyetem). Bercsényi az egyetem hallgatóinak a jezsuiták költségén magyar ruhát csináltatott s a tanítást kizárólag a magyar jezsuitákra bizta. 1705 június 8-án az egyetem német jezsuitáit katonai fedezet mellett túltette a határokon. Bercsényi, aki erős katolikus volt, ezzel a tetteivel valósággal eléje vágott a jezsuitákat kitiltó országgyűlési végzésnek.

A kassai jezsuita főiskolát, mely két karral működött, Balassa Zsuzsanna és Lósy érsek alapította. A német jezsuiták Rákóczi 1706 július 23-án kelt rendelete értelmében innen is eltávolították, de a magyarok tovább folytatták előadásukat.

Rákóczi híthő katolikus volt, aki száműzetésében írt önéletrajzában hosszasan medítal afelett, hogy épp néki kellett a protestánsoknak engedményeket biztosítania, nem a jezsuitákkal volt elégedetlen, hanem azok idegen, bécsi szellemével. Emlékiratában is csak a német befolyás alatt álló jezsuiták ellen kel ki, amikor így ír: "a káptalanok egészen felhagytak az ifjuság oktatásával, kivált mióta a jezsuiták vették kezükbe ez ügyet. Ezen körülményt nagy ügyesen felhasználta a bécsi kormány, mert a magyar jezsuitáknak ausztriai főnökeik lévén, először is élénk gyűlöletet csepegtettek az ifjuságba Luther és Kálvin követői ellen... még a papságnak jobb része is azon balvéleményen volt, hogy a katolika vallás egyedül az ausztriai kormány alatt lehet biztonságban..."

Rákóczi a németektől megtisztított nagyszombati és kassai főiskolák iránt érdeklődéssel viseltetett. Utóbbi meghagyta a forrói uradalom és egyéb haszonélvezetek birtoklásában is s azt Telekesy István egri püspök és Petthes András kassai nagyprépost felügyelete alá helyezte.

A kolozsvári jezsuita akadémia épületének építését épp 1704-ben kezdték el. Miként a másik két főiskola magyar jezsuitái, úgy ennek a tanárai is csatlakoztak a nemzeti ügyhöz s mikor 1705-ben Erdély várta Rákóczi jezsuitáit, amit a zsidói szerencsétlen csatavesztés akadályozott meg, az akadémia jezsuita tanárai idő előtt diadalkaput emeltek Rákóczi fogadására, amit a császáriak élénk gúnykacaja közben kellett sietve szétszedniük.

Rákóczi nem feledkezett meg a Lengyelországhoz tartozó szepesi Podolin piarista házáról és iskolájáról, ahol őt menekülése közben rejtegették s évről-évre húsz hordó bort ajándékozott a rendháznak. A szerzetes rendek különben többnyire együtt éreztek a felkeléssel. A bencések Rákóczitól kérték, hogy biztosítsa szabad főapátválasztásukat s a rend székszárdi apátja Rákóczi fejedelmi tanácsosa volt, s még a trencsényi csatavesztés után is Bercsényi táborában tartózkodott. A ferenczrendiek, akik közül került ki Rákóczi legelső tanítója Bárkányi János is, aki a szabadságharc alatt gyöngyösi házfőnök volt, Rákóczi leghívebb emberei közé tartoztak. Közülük kerültek ki Bottyán legjobb kémei. Rákóczi szeretettel támogatta is a rendet s ha valahonnan miatta menekülniök kellett, mindig gondoskodott elhelyezésükről. Rákóczi egyik udvari káplánja, gróf Kéry Ádám, a minoriták közül került ki. Minorita volt Andrassy Miklós, a török-tatár csapat derviskapitányának nevezett vezére is. Andrassy azonban 1707-ben hűségében megtántorodék és ki nem elégített dicsvágya átvitte a labanc táborba. A ciszterciek álltak legtávolabb a szabadságmozgalomtól. Pápa kuruckézre kerülése után ugyan adminisztrátoruk hűséget esküdött Rákóczinak, de azt megszegte s ezért előbb börtönbe került, majd Telekesy püspök felügyelete alá helyeztetett. A rend badacsonyi szőlőt Rákóczi át is adta a csobánci kuruc katonáknak. A pásztói apátság sem csatlakozott a szövetkezett rendekhez s végig a rend osztrák tartományától függött, ami viszont uradalmi élvezetének elvesztését vonta maga után. A premonstreiek magyarjai jobbadán csatlakoztak a nemzeti ügyhöz és Lelesz, valamint Jászó várába kuruc őrséget fogadtak be. Rákóczi maga is többször megszállt náluk Leleszen. A kamaduliak zaborhegyi remetességét is meglátogatta egy ízben Rákóczi s akkor két remetelak építésére s két remete eltartására ezer forintot adományozott. A remetelakok felavatásán, 1708 július 14-én, Bercsényi képviselte a fejedelmet. A pálosok nemcsak a szövetséghez csatlakoztak, de még az ónodi országgyűlésen is képviseltették magukat. Amikor a primás a már ismert pápai bréve hatására néhány pálost megfosztott állásától, Rákóczi egyiküket a sárospataki plébánia vezetésével bizta meg.

Rákóczi kísérletet tett arra, hogy Erdélyben helyreállítsa a katolikus püspökséget, de a rendek ridegen elzárkóztak kívánsága elől s így azt csak később III. Károlynak sikerült helyreállítania. Rákóczi, aki a katolikusoktól és a protestánsoktól egyaránt megkövetelte a vallásos életet, még a külföldi magyarok hitéletével is foglalkozott s 1705 és 1709 között Lippay János személyében magyar misszionáriust küldött a besszarábiai Csobordsa falu magyar katolikusai közé. Ha Rákóczinak működő katolikus intézményeket kellett a szécsényi gyűlés határozata értelmében a protestánsoknak visszaadnia, nem egyszer kártalanította a kárt szenvedőket. Így a kassai Orsolya-apáctól el kellett vennie és át kellett adnia a templomot és iskolát, ahol nővére is nevelkedett, a reformátusoknak. Kárpótlásul azonban megvette az apácáknak a két szomszédos házat kápolna és iskola céljaira.

Kitérésünk után ismertessük tovább a Rákóczi-kor iskolaügyét. Mindenek előtt meg kell állapítanunk, hogy a kurucok sokkal nagyobb megértést tanúsítottak az iskolákkal szemben, mint a császáriak. Így például a Nagyenyedet megszálló Thoroczky István kuruc tábornok még csak fel sem esketé a kollégium tanárait Rákóczi hűségére, nehogy valamiképp is alkalmatlankodják a kollégiumnak. Ezzel szemben kivonulása után, 1704 március 16-án, báró Tige császári tábornok az egész várost, a templomeroőt és a kollégiumot is, felégettette. Két tanár és nyolc diák esett el az iskola hősiességében s a monda szerint a menekült iskola a közeli Torockó felett emelkedő Székelykő barlangjaiban folytatta tanulmányait. 1706 szeptember 20-án a miskolci református iskola könyvtárát és levéltárát égették fel a labancok. Rabutin hadai pedig 1706/7 telén égették fel az előbb kifosztott kollégiumi könyvtárt Debrecenben. Gróf Heister császári fővezér a nagyszombati csata után a nagyszombati egyetem termeit alakíttatta át katonai kórházzá, viszont 1710-ben, amikor már a kurucok ügye leáldozóban volt, Bercsényi szorongattatása közepette is gondolt arra, hogy szigorúan megdorgálja Bártfa városát, mert az abba az épületbe, amelyet Rákóczi iskolacélra ajándékozott a városnak, katonákat helyezett be. Rákóczi meleg szeretettel sietett a labancok által tönkretett iskolák segítségére. A bujdosó nagyenyedi kollégiumot, Bethlen Gábor alkotását, Máramarosszigeten telepítette le s gondoskodott ott szükségleteiről, elsősorban a híres Pápai Páriz Ferenc és Enyedi István tanárok ellátásáról. A debreceni kollégium ifjúságának 1706-ban előbb Beregszászon, majd Nagybányán nyújtott menedéket s mikor az iskola hazatérhetett, 1000 kósókockával sietett támogatására.

A felkelés kezdetén a protestáns iskolaügy nagyon gyengén állt. A sárospataki ref. kollégiumot, amelyet dúsz adományokkal ősei láttak volt el, bezárva találta Rákóczi. Hasonlóképpen bezárva találta a lutheránusok eperjesi kollégiumát, amelyet Caraffa vett volt el s amelyet a császáriak 1704-ig katonai éléstárul használtak. A Dunántúl északi megyéiben a református tanítókat kevéssel előbb dragonyosok verték ki az iskoláikból s Lipót a protestáns ifjaknak megtiltotta a külföldi egyetemek látogatását. Jellemző példa erre, hogy 1700 és 1703 közt a wittenbergi egyetemre 52 erdélyi ifjú iratkozott be, míg a sokkal közelebb fekvő Magyarországról mindössze 16-án merték felkeresni az egyetemet. Ezzel szemben az arányszám Rákóczi fellépése után azonnal megváltozott s 1704 és 1711 közt 48 magyarországi és 30 erdélyi iratkozott be új hallgatóként a wittenbergi protestáns egyetemre, jeléül annak, hogy Rákóczi helyreállította a külföldi egyetemek szabad látogatását.

Visszaadatta Rákóczi jogos birtokosainak a sárospataki és az eperjesi kollégiumokat. A sárospataki kollégium 1687 óta bujdokolt s ez alatt Gyulafehérvárt, Göncön és Kassán talált menedékre. A kollégiumot Csécsy János vezetésével 1705 május 14-én telepítette vissza s a kollégium tanáraival élénk összeköttetést tartott fenn.

Különösen Simándit, a matematika tanárát látta gyakrabban szívesen várában matematikai eszközeivel együtt, mert Rákócziiban ifjúkori matematikai hajlandósága még ekkor is elevenen élt. A sárospataki kollégiumot Pataknak császári kézre kerülése után a császáriak ismét elvették s 19 deákot le is vágtak. A többi deák és a tanári kar ismét Erdélybe menekült. Az eperjesi kollégium is visszakerült régi birtokosai kezére.

A lerombolt iskolák helyreállításában a protestáns külföld is Rákóczi támogatására sietett. Stepney már 1704 május 17-én közölte az angol kormánnyal a nagyenyedi református "egyetem" gyalázatos lerombolását s arra biztatta a canterburyi érseket, hogy neveltessék ezután 10-12 erdélyi ifjú ingyen a két angol egyetemen. Anna angol királynő át is érezte az erdélyi reformátusokat ért nagy csapást s megengedte, hogy az angliai templomokat gyűjtést rendezzenek a nagyenyedi kollégium javára. A gyűjtés fényesen sikerült, mert több mint 11.000 font sterling gyűlt össze. XII. Károly svéd király pedig 1709-ben juttatott 20.000 tallért az eperjesi kollégiumnak.

Rákóczi nagy hiányát érezvén a kiművelt főknél, mindent megtett, hogy ez a hiány megszüntetessék. Udvarában rendszeresen foglalkozott az eljövendő vezető réteg kiképzésével. A fennálló jezsuita egyetemeket, illetve főiskolákat a nemzetietlen elemek kiközösítése után támogatta. Megengedte a külföldi egyetemek korlátlan látogatását, sőt anyagi eszközökkel elő is segítette azt. Helyreállította az elvett, vagy lerombolt protestáns kollégiumokat s azokat rendszeresen támogatta. Elestett tisztjeinek katolikus árváit Kassán, protestáns árváit pedig Patakon alapítványi helyeken taníttatta. A népiskolák dolgában már a szécsényi gyűlés előtt, 1704 augusztus 12-én, állást foglalt a megyék előtt, amikor elvül állította fel, hogy mindenütt legyen szabad iskolákat felállítani bármely felekezetnek és azokban szabadon tanítani.

1711-ben adta ki Czvittinger Dávid az első magyar irodalomtörténetet, amely már több mint negyedezer magyar író latin életrajzával cáfolta meg a német Reinmann Frigyes állítását, hogy magyar írókról nem lehet beszélni, mert a magyarok többit adnak a tüzes lóra s a kivont kardra, mint a tudós könyvre. Spangár András ugyanekkor kéziratban szerkesztett Magyar Könyvtárat, mely magyar írók életrajzait gyűjtötte egybe. A Sopronból kiszármazott regensburgi superintendens Serpilius György 1704-ben egyházi és világi énekköltők életrajzait adta ki szemelvényekkel. A fejedelem különösen kedvelte a matematikát s egyik hajdúhadnagyja, Tolvay Ferenc újra kiadta magyar aritmetikáját. A kereskedők számára 1709-ben praktikus számvető tábla jelent meg. Kaposi Sámuel matematikai, csillagászati és naptárkészítési iratai kéziratban maradtak ránk, míg a Szepes megyéből Danzigba kiszármazott Pater Pál külföldön adta ki matematikai műveit. A matematikusok közül a naptárirók keresettek voltak, mert bár

Még a politikai irodalomról kell néhány szóban megemlékeznünk.

A Rákóczi-féle mozgalomnak mind bel-, mind külföldön nagy irodalmi visszhangja volt. Rákóczi már a manifesztum kibocsátásakor felismerte azt a nagy nyilvánosságot, amit ügye igazságának sajtó által való terjesztése jelent. Tudjuk, hogy Ráday Pál írta a manifesztumot, de maga Rákóczi javította át a fogalmazványt. Forgách Simon adta ki 1705-ben Zrínyi Török Áfiumát, amely a nemzeti hadsereg sürgetésével épp a legaktuálisabb volt. Ugyancsak Forgách írta 1710-ben a Rákóczi Discursusai címen ismert tanulmányt is, mely különösen azért érdemel figyelmet, mert teljesen Magyarország függetlensége szempontjából foglalkozik a magyar alkotmányossággal, hadszervezettel. József halála után, előbbi röpirata után egy évvel, azonban Forgách a "Veszélyes zürzavarban habozó magyar élének tusakodása" című újabb röpiratában már a kiegyezést sürgette, bár magukat a szatmári feltételeket nem fogadta el.

1706-ban írta Vay Ádám Veracius Constantius álnéven azt a híres röpiratot, mely "egy szabad ország szabad városában" nyomtatott s amely a kurucok 23 békefeltételét taglalja s válaszol a császári biztosok feleleteire. Az egész kuruc felkelésnek ez az egyik leghatalmasabb államjogi vitairata. Gróf Bethlen Miklós már ismertetett "Olajágot viselő Noé galambja" sem a kuruc, sem a labanc táborban nem aratott sikert. A labanc álláspontot Szirmay István "Fenestra obscura Rákócziana" című latin röpirata szegezte le. Nem túl szerencsésen, mert Bercsényi le akarta fordíttatni magyarra, azt tartván, hogy igen kilátszik belőle német uramék foga fehérje.

Kéziratban lappang, vagy el is vészett Rákóczi "Arany szabadsága". 1710-ben készült a fölkelés jogosságát legszebben és legalaposabban bizonyító s magyaron kívül latinul és franciául is ismeretes röpirat, amelyet egy lengyel királyi tanácsos leveleként ismerünk. A kitűnő és páratlan tájékozottsággal megírt röpirat szerzője, bár sokáig Rákóczit, vagy Rádayt gyanították annak, valószínűen szintén Vay volt.

A röpirat 1706-ra van keltezve, de valószínűen csak 1710-ben íratott. A kitűnő tanulmány végighalad az egész magyar történeten s hosszasan taglalja, hogy a magyarok miért tartják az 1687. pozsonyi országgyűlést törvénytelennek. Majd a szabadságmozgalom ismertetése után arra a végkövetkezésre jut, hogy: "Minthogy azért a magyarok magokviselésekben nemcsak a külső lehetőség, hanem még a belső hatalom is meg volt: nyilván való, hogy az ónodi gyűlés végzései törvényesek voltak és következésképpen a pozsonyi híres diéta teljességgel erőtlenn... ami Pozsonyban végeztetett volt, egyenesen ellenébe tétetett a törvényeknek és az ő igazságos fundamentumos igazságoknak és azokat fenekestől felforgatta; ellenben ami végeztetett Ónodon, a törvényeken és a legrégebbi példákön építettetett, sőt az igazgatást és a törvényeket lábra állította".

A politikai, nyomtatásban megjelent, vagy kéziratban terjedt röpiratok mellett még, főleg külföldi vonatkozásban, az első magyar újságnak, a gróf Esterházy Antal és Rákóczi nevéhez fűződő s 1705 április 14-én megindult "Mercurius Veridicus ex Hungaria"-nak volt jelentős információs és meggyőző szerepe.

A nyomtatott szöveg nagy befolyásának felismerése készítette arra Rákóczit, hogy bevezesse a nyomdatermékek előzetes cenzúráját. Intézkedése azonban nem állt ellentétben kora gyakorlatával. Háborús időkben még napjainkban is szükség van a sajtó ellenőrzésére.

Már 1707-ben jelent meg Rákócziról egy oklevelek alapján készült életrajz, mely két ízben Párizsban s egy alkalomkor Kassán jelent meg francia nyelven. Szerzője ismeretlen, állítólag valaminő Lenoble Ernst. Németül 1711-ben Lipcsében jelent meg a felkelés és a függetlenségi harc első teljes előadása "Wahrhafte curieuse Beschreibung von dem mit 1701-1711 gewährten neunjährigen Rebellionskrieg in Ungarn" címmel. A mozgalom legtermékenyebb történetírója maga Rákóczi volt, aki száműzetésében megírta Emlékiratait és önéletrajzát is s nagyrészt szerzője az említett hágai összefoglaló történelmi műnek is.

A szabadságharc idejében készült és ránk maradt emlékiratoknak és naplónak se szeri, se száma. Márki a háromkötetes Rákóczi-életrajzában közel negyvenről ad számot, amelyeknek felsorolására nincs terünk. Igen jelentős a ránk maradt levelezés is, amely ma ugyan forrásanyag, de a maga korában nagyrészt közvéleményalakító és eseményeket mozgató tényező volt.

A kuruc idők alatt jelentős törvényalkotás és kodifikálás is folyt. A fejedelem Gyulafehérváron, Szécsényben, Vásárhelyen és Ónodon 79 törvénycikket szentesített. A kodifikáló munka különösen a hadi regulák kiadásában nyilatkozott meg. De a jogi élet nemcsak ezekben nyilvánult meg. Rákóczi, aki az igazság bajnoka kívánt lenni, nagyon sokat tett az igazságszolgáltatás rendjének visszaállítására. Valósággal újjáteremtette a magyar igazságszolgáltatást. Erdélyben ítélőtáblát szervezett, Magyarországon felállította az állandó törvényszékeket. Megyénként 24 választott bírót két ítélőtáblát alkotott s ítéletük ellen a szenátushoz lehetett fellebbezni. A megyék évenként választottak összesen 24 ülnököt, akik a törvénytevő táblát alkották s fennebbviteli fórumot jelentettek.

A hadi törvényszékek felállítása még ezen intézkedésnél is fontosabb lépést jelentett a magyar igazságszolgáltatás fejlesztésében.

Jelent meg két egyházjogi mű is, amely a főkegyúri jog kérdését taglalta. Egyik Rákóczi álláspontját védte, a másik a pápának adott igazat.

Ezekben foglalhatjuk össze Rákóczi Magyarországnak társadalmi és szellemi képét, amely a szociális és közgazdasági állapotokról adott rajzunkkal és az ország vezetőiről, a hadseregről és magáról a rétegzett politikai nemzetről nyújtott képünkkel együtt plasztikusan kialakítja mindenki előtt Rákóczi független, szabad Magyarországot. Hogy milyen is volt és talán még inkább, hogy Rákóczi kezdeményezései alapján milyen lehetett volna, ha sikerül az, amiért Rákóczi kibontotta szabadságot és hazát ígérő selyemzászlóit...

részlet

A NEMZETI SZÖVETSÉG HYMNUSA *

(QUID FURORES, TOT CRUORES...)

Hadúr gyilkos, bösz tüzei, kegyetlenül
lángoltok; Pannóniánk kardra hányva, végre
csillapodjatok!

Lankadjatok le már végre, hagyjátok a
szent ügyet, Magasságos Isten dolga
alázní a büszkéket!

Megalázott jogainkért joggal vívunk
háborút, húsunkba maró fogaktól ez a

Életét és szabadságát ugyan ki ne
védené? Ősi jogát, becsületét nemzet
hogyne félténé?

Esküszegés bevett szokás lett nálad, vad
Osztrákhon; ezért viseltük oly hosszan
rabigádat nyakunkon.

szabadító út!

Rettenetes elgondolni, mennyi kín, gyász, vér, halál, temetés
és korbácsolás; mindenben volt részünk már. Jogtalanul ránk
kivetett kíméletlen hadisarc, hogy behajtsák, nem kímélik
hátunk korbácsaikkal!

Erősakkal ragadják el gazdag, szegény vagyonát, örök
rettegéssel telve lakja a nép a honát.

Vérszopás, kín, marcangolás, mind hárpia-tudomány, sujt mind
hatalmas mind bárányt, istentelen találmány.

Ima, érv, gyász, sírás, kérés, itt egyikük sem segít, legyen
bármilyen gaz vétek, államérdek minden itt!

**Félemlítsd meg ellenségünk, igyon
keserű pohárt; érezze zord haragodnak
háborúzó ostorát!**

Napfényünket, Vezérünket ragyogja be Szent Lelked;
szövetséges rendjeinkre égi áldást permetezz!

Ősi jogunk, szabadságunk méltóságát add nekünk; bárha
késel, békességed add meg még ma minekünk!

Ó, Te Mindenható Isten! Segedelmünk csak Te vagy, egy
életünk, egy halálunk silányságában is Vagy!

Szabadnak rendelted népünk, éreztesd meg hát veled,
nyilatkozzon meg már végre ennek valami jele!

Add vissza ügyünk örömét, mit felperzselt Osztrák-szél,
ünnepekre sok bús napra, hozz borúra napsütést!

Seregünknek légy vezére, enkezünkbe add sorunk; nehogy
csak remény maradjon, pálmád legyen a jussunk!
Vedd el minden bűnünk, vétünk, fohászat hallgasd meg;
támaszunk vagy mindörökké: hogy a világ tudja meg!

Bizonyosságul álljon, Te az esküszegőt nem tűröd,
lesújtasz a gögös főkre, nevüket eltörölöd!

Egy hazáért, vidám szívvel harcoljunk
reménységben, Igaz Isten tündököljön örök
dicsőségében!

Latinból átköltötte: *Bettes István, Pozsonyban, 2003. május 26-án*

HADITANÁCS - ÉNEK A KURUC KORBÓL

Lincből hogy érkezik jó Sebestyén uram
Generálisomnak mit hozott, hallottam.

Tábor eleiben hogy adta, ott voltam,
kihez mit szólott ím, rendben fölirtam.

Thököly:

Vitéz kapitányim, hadnagyim, vajdáim
Szabjával övezett katona-barátim!

Jót-gonoszt egyaránt szenvedő társaim
Hazánkért, s nemztünkért vitézlő magyarim!

Minket német császár mint hív hűségére
Kegyelmet mely híven küldött fegyverünkre
Mint próbál lépni viszonttag törvényünkre
Jól emlékezhetek, vitézek, ezekre!

Engem ajánlással német nem szelidít
Lépes beszédével horogra nem kerít
Harcoltam, harcolok továbbra is több jóért
Véletek vitézek, harcolok hazámért!

Mostan azért ki-ki mondja meg tetszését
Egy legyen: vagy élet vagy halál hitünkért,
Nyúljunk bosszúálló fegyverhez hazánkért

Vagy térjünk hazánkba' ígért javainkért?
Seregek:
Mint az égszakadás halmot, hegyet, völgyet,
Rettentő szélzúgás zavar és hat földet,
Kegyetlen tábor is nem vár semmi rendet,
Minden, ki kiálthat, kiált:
Fegyvert, fegyvert

Fegyverrel, fegyverrel
Köll bosszút állni,
Magyarnak fegyverrel
Köll veszni vagy nyerni!

Hittel csalattattunk:
Nem köll azért hinni!
Fegyver fog közöttünk
Igazságot tenni!

* * * *

Más volt eddig,
másképp lesz most

Vándorlás Rákóczi birodalmában. *)

Az Erdős-Kárpátok a Magyar Keleti Kárpátok legnyugatibb részét képezik s a Tárca völgyétől a Laborczig terjednek. Miként neve is mutatja, az egész hegység erdővel fedett csúcsokból és gerincekből áll, melyek a tenyészethatárát sehol sem haladják felül.

Eperjes táján kezdődik a nyelvvalakban dél felé nyúló eperjes-tokaji trachyt-hegység. Az Erdős-Kárpátok főtömege kárpáti homokkő, melynek egyformaságát kellemesen szakítja meg a mészkőszikrek egész sorozata. Sátoraljauhelynél a trachytláncztól kelet felé szigetformán kiemelkedő zempléni hegység legnagyobb részét az ősképződéshez tartozik.

Eme vidékünkön nagyon sűrűn találkozunk a Rákóczi korára vonatkozó emlékekkel:

Makovicza, Zboró, Sáros, Sárospatak, Regéc, Szerencs a szabadsághősök erős várai voltak és Eperjesen, Kassán, Sátoraljauhelyen, valamint Tokajban a szabadságharc jelentékeny eseményei játszódtak le.

Borsiban ringatták II. Rákóczi Ferencz bölcsőjét, míg Sárospatakon és Szerencsen ezen hősnemzedék egy-egy bajnokának fáradt teste lelt örök nyugalmat. Joggal nevezzük tehát az Erdős-Kárpátokat "Rákóczi birodalmának".

Vándorlásunkat északnyugaton kezdve, legelőször is *Bártfa* ősrégi városát látogatjuk meg, melynek alapítását a czisztercitáknak a XII. század második felében történt letelepedésével hozzák kapcsolatba. III. Béla által az országba hívott szerzetesek kiirtották az erdőt és felépítették Szt. Egyed templomát, mely körül Bártfa-telep létesült, a melyről IV. Béla királynak az 1247. évben kelt egyik okmányában "Bardfa" néven történik először említés.

A középkorban Bártfán vezetett keresztül a világnak egyik legfontosabb kereskedelmi útja, a mi a város felvirágozását rendkívüli módon előmozdította. De ezen út hadászati út is lévén, a város kénytelen volt ellenséges betörések ellen erős falakkal és bástyákkal védekezni.

Bártfa építkezési emlékei közül kiváló említést érdemel a városháza és Szt. Egyed temploma; mindkettő a főtéren áll. A városháza a XV. század első feléből származik és Magyarország legrégebb és legszebb renaissance-korabeli építményei közé sorolandó. A gazdag levéltár igen régi okmányokat, fegyvereket és régiségeket rejt magában. Az Egyed-templom a régi kolostor-templom helyén épült. Legrégibb részei a XIII. század végéből származnak, a szentély XV. századbéli. A templomot a legújabb időben stílszerűen helyreállították. A 12 csúcsos oltár közül különösen kimagasló Krisztus születésének oltára és a keresztoltár. Az előbbinek építését a híres Veit Stooz mesternek tulajdonítják.

Félórányira a várostól fekszik a hatalmas fellendülésnek örvendő Bártfa gyógyhely, vastartalmú forrásaival. Már 1505-ben létezett itt egy kezdetleges fürdőház; 1787-ben az örmények egy 12 vendégszobás lakóházat építettek s ettől az időtől fogva különféle betegségekben vétettek rendszeres gyógyhasználatba a bártfa-források.

1893-ban megnyílt az eperjes-bártfai viczinális vasút, miáltal a költséges és fárasztó kocsituzás megszűnt. A gyógyhely szabályozása és bővítése, valamint a hygienikus viszonyok javítása jól átgondolt terv szerint történt.

Arany betűkkel van írva e fürdőnek történetében hazánk védőangyalának, a felejthetetlen Erzsébet királynénak látogatása, a ki 1895-ben gyógyulás végett itt tartózkodván, a Deák-szállóban lakott. A gyógyvendégek és Sáros vármegye lakossága a királynénak ércszobrot emeltek, melyet a Deák-szálloda előtt az 1903-ik évben ünnepélyesen lepleztek le.

A fürdő területén sok ásványforrás fakad, melyk közül különösen öt nyer alkalmazást; ezek égvényes, sós, vastartalmú savanyúvizek. A "lobogó"-nak van a legnagyobb vastartalma, a Doctor-forrás ellenben a legtöbb szénasavas natront és chlornatriumot tartalmazza. Az ivásra leginkább használt főforrás a főtéren, az Erzsébet-szálló közelében, csinos pavillon alatt fakad. A kitűnő pormentes erdei levegő, a kiterjedt fenyvesek s a védett fekvés Bártfát elsőrangú klimatikus gyógyhelynek minősítik.

A legkellemesebb kirándulás Makovicza várához és Zboróhoz vezet. Zboró községben van a Rákóczi-féle vár, renaissance ízlésű építmény a XVII. századból. Itt van ama híres 100 hárs, melyek alól Rákóczi György kiadományait keltezni szokta: "Datum sub centum tiliis". A várudvarban van az ugyancsak renaissance ízlésben épült kéttornyú templom, melynek sírboltjában az Aspremonte grófi család tagjai pihennek.

A félreeső hegyvidéki falvakban gyakran találunk évszázados régi fatemplomokat, melyek dombon épülve, festői látványt nyújtanak. Ezek közt a hervartói fatemplomot első helyen kell említeni. Ezen templom belsejében levő felírásból megtudjuk, hogy a templom már 1594-ben létezett. Ma is lőréses védőfal veszi körül.

Az alaprajzból könnyen ráismerünk a gótikus jellegre, a minthogy az azon időbeli faépítkezéseknél gyakran alkalmaztak csúcsíves és renaissance motívumokat, melyeket csak a faépítkezés igényeihez képest módosítottak.

Az Eperjes felé vezető úton Demétke és Töltszék között a Kréta-szirtek hegylánczát keresztezzük és nemsokára megpillantjuk *Kapi vár* romjait, melynek helyén állítólag már a rómaiak idejében határőrség volt.

A távolból láthatjuk a trachyt-kúpon épült és 1642-ben Rákóczi György birtokába került Sáros várának romjait. A vár alatti kastélyban fogta el 1701 április hó 18-án a Salm-ezred egy csapatja II. Rákóczi Ferenczet és vitte el Bécsújhelybe.

A mint berobogunk az eperjesi pályaudvarra, elértük Sáros vármegye székhelyét, a szép fekvésű barátságos várost. Az épületek tömegéből magasan kiemelkedik a gót ízlésben épült Miklós-templom. Legrégibb részei a XIV. századból származnak, míg a mostani templom átépítése 1505-ben nyert befejezést.

Sok régi patriczius-ház, köztük a Rákóczi féle udvarházak, még megtartotta a felsőmagyarországi renaissance fénykorára emlékeztető eredeti homlokzatát.

Az a hely, hol ma a Szt. Mária-szobor áll, színhely volt a hírhedt vérszomjas Caraffa vértörvényszékének.

Eperjestől nyugatra kezdődik az északról dél felé vonuló eperjes-tokaji trachyt-hegyláncz, melyet két oldalt eocén homokkő, agyagos márga és gipsz határol. Ezen kárpáti honokövön nyugvó kősótartalmú rétegek a Tárca völgyében Szt. Péterig s a Toplavölgyben S.-A.-Újhelyig terjednek. Főlegük a bennük előforduló sósforrások. Soóváron át, az országút irányában délkelet felé haladva a sóvári hegység felé közeledünk, mely az eperjes-tokaji hegyláncz legészakibb részét képezi. Az 1092 m. magas Simonkahegy alján vannak a világhírű dubniki és vörösvágási opálbányák. A Simonka alapközeete biotitrachyt, míg az opálbányák talaját kizárólag fiatalabb augittrachytok képezik.

Innen nagyon könnyen érhetünk az Ócsva völgyébe s ennek mentén a hegyláncz nyugati lábánál elterülő *ránk-herlányifürdő*be, melynek az 1875. évben 404 méter mélységben kifúrt szökőforrása világhírű. A tünemény indító oka a mintegy 40 légköri nyomás alatt álló szénsav hatása. A szökőforrás vize az égvényes sós savanyúvizek közé tartozik.

Az Ócsva völgyén tovább Bődig haladva, átjövünk a vízvásztón és bejutunk a Tárca és a Hernád völgyébe. Minegy három órai kocsizás után beérünk Felsőmagyarország metropolisába, *Kassára*.

A főtéren a méltóságteljes gótikus dóm előtt találjuk magunkat, a mely a legújabb időben átépítésen ment keresztül. A XIII. században III. András uralkodása alatt kezdődött meg a mai dóm építése.

1906 október hó 29-ike óta e dóm oly szent ereklyéket foglal magában, melyek hallatára minden magyar embernek megdobban a szíve. E napon helyezték itt örök nyugalomra II. Rákóczi Ferencnek hamvait. Itt nyugsznak még: édes anyjának Zrínyi Ilonának, fiának, József hercegnek, továbbá gróf Bercsényinek és második feleségének, Csáky Krisztina grófnőnek, valamint Sibrik Miklós és Eszterházy Antal grófnak csontjai.

Felhasználjuk a S.-A.-Újhely felé vezető vasutat és Alsó-Mislye mellett befordulunk az Ócsva völgyébe. Itt átjövünk a trachyt-hegyláncz elé lerakódott miocénképződményeken s közvetlenül az alsó-mislyei állomás közelében, az úgynevezett cerithinus-homokban nagymennyiségű haslábút (gastropodát) találhatunk.

Az Ócsva hídján áthaladva, erős emelkedéssel ér fel a pálya a vízvásztóra. Annál gyorsabban robog a vonat Nagy-Szaláncz felé, melynek vidékét a szabadon álló kúphegyen magasló *szalánczi vár* festőien élénkíti. Itt honol a XIII. században Aba nemzetsége, a XIV. században a vár a Drugethek és Losonczyak birtokában volt, és miután 1601-ben a Forgách grófok birtokába ment át, 1644-ben Rákóczi György felégette.

A Ronyva folyását követve, Szilvásujfalu közelében egy 26 m. magas völgyáthidaláson áthaladva a Ronyván, Legenye-Mihályin keresztül *S.-A.-Újhely*hez érünk. *S.-A.-Újhely* a trachyt hegylánczból kiugró hegycsoportnak keleti lábán fekszik, melylyel szemben szigetszerűen emelkedik ki a legnagyobb részt kőszénformáció kőzeteiből álló úgynevezett zempléni hegység, a mely elé dél felől diaskőzetek, Szöllőskénél rhyolitok és Ladmócznál triasz mész vannak lerakódva.

El nem mulaszthatjuk, hogy ki ne ránduljunk *Széphalomra* Kazinczy Ferencz mauzoleumához. Itt élt és működött a magyar nyelv újjáteremtője. A mauzoleumot környező kis parkban van Kazinczy utolsó pihenője. A hálás utókor kegyeletesen zárandokol hazánk egyik legnagyobb fiának sírjához és áhítattal őrzi emlékét.

*S.-A.-Újhely*en kezdődik Magyarország leghíresebb borvidéke, a Tokaj-Hegyalja, mely a trachyt-hegyláncz keleti lejtőjén Szántóig és Tokajig terjed.

Nem messze *S.-A.-Újhely*től, a Bodrog felé fekszik *Borsi* községe, melynek ősi kastélyában született II. Rákóczi Ferencz. A házon levő megfelelő feliratú emléktábla jelzi a hely történelmi nevezetességét.

Dél felé fordulva, nemsokára Sárospatak városát pillantjuk meg. A város déli végén toronyszerű vaskos épület emelkedik; ez a vár legrégebbi része a tulajdonképeni erődítmény, a melyről már a XI. század közepén I. András idejében történik említés.

1704-ben a várat ezen egy torony kivételével teljesen lebontották és helyébe az új renaissance ízlésű kastélyt építettek. A várhoz tartozó templomban II. Rákóczi György van eltemetve.

A váron kívül különös figyelmet érdemel a régi református kollégium, melyet 1530-ban Perényi Péter alapított.

Utunkat Szerencs felé folytatva, a szomszéd Bodrog-Olaszra érünk, a hol gróf Lónyay Elemér kastélya már az állomásnál látható. Ezen helységet, valamint a szomszéd Olasz-Liszkat a IV. Béla király által a szőlőművelés emelésére betelepített olaszok alapították.

A legközelebbi vasuti megállóhelyünkön *Erdőbényén* leszállunk s rövid kocsitúrá után beérünk a csendes erdei völgyben fekvő *erdőbényei fürdőbe*.

Tímsó- és vasgálicztartalmú, nagy gyógyerejű forrásai már a XIX. század eleje óta ismeretesek ugyan, azonban fürdői célokra csak az 1826-ban fölépült fürdőház fennállása óta használatnak.

Árnyas erdei utakon Erdőbényéről átrándulhatunk Mádra és Tállyára, vagy *Szerencsre*. A két előbbi fontos központja a hegyaljai bortermelésnek.

Ezekről a dombokról pillantotta meg Árpád először Magyarország termékeny lapályát és örömteljesen kiáltott fel: "Szerencsés ország"; innen vette a telepítvény nevét.

Az 1595-ben épült, fallal körülvett református templomban az 1608. évben elhunyt Rákóczi Zsigmond van eltemetve. A templomban az 1618. évben készült síremléke áll, melynek fedőlapján Rákóczi címere látható és az 1608. halálévi évét mutatja. Egyik oldalán latin, a másikon magyar felírás olvasható.

A vasuti állomás közelében látjuk a cukorgyár nagykiterjedésű épületeit.

Előttünk emelkedik a tokaji hegy részarányos kúpja. A trachyt-hegyláncczal csak keskeny gerincczel összekötve, mintegy "legdélibb előrs", a vidék meszsziire látható utolsó jelensége.

Itt végleg elbúcsúzik a Tisza, ifjúságának hú őreitől, a hegyektől, és számtalan kanyarulatban szeli át a Nagy-Magyar-Alföldet. Tokajnál szakad a Bodrog a Tiszába.

Régi időkben a tokaji hegy is tűzhányó volt. A középkori monda szerint itt gyülekeztek a boszorkányok és még 1703-ban mentett meg Keresztes Ferenc akkori megyei főjegyző egy a boszorkányság vádjá alatt álló leányt a tűzhaláltól azzal a mondásával, hogy: "negyven esztendő leánynyal az ördög sem akar táncolni". Ezt az ítéző bírák is belátták és a leányt felmentették.

A hegy déli lejtőjén a Tisza partján fekszik Tokaj mezőváros, hol már Turczol a tatárok által elpusztított földvárat épített.

Utunkat befejezve, veszünk búcsút Rákóczi hajdani birodalmától.

www.karpatgyesulet.hu/doksik/Ismertetok/Kassa-Eperjes.html

Kurucok az huszti várban

Már javában folyt a kurucháború, amikor a következő eset történt.

Abban az időben Mária Terézia dédnagyapja, Lipót császár ült a trónon, miközben a habsburgpárti labancok és a szegényekből verbuválódott kurucok közt folyt a háborúskodás. Itt, a végeken már nem is tudni, hogy milyen módon, de a huszti várba labancok fészkeltek be magukat. A várkapitányuk egy Tallósy nevezetű labanc volt.

Thököly Imre, a felkelő kurucok vezére elhatározta, hogy jelentőséget tulajdonít ennek a sasfészeknek. Ezzel a feladattal egyik ezredesét, Roszlaveckyt bízta meg, s parancsba adta, hogy bármilyen eszközzel, de foglalja el a várat.

Roszlavecky serege gyengén felszerelt könnyűlovasokból és gyalogságból állt. Tüzérsége nem volt. Volt ugyan néhány kis ágyúja, de ezekkel ilyen várat nem lehet ostromolni, hiszen az ezekből kilőtt golyók a magasan fekvő huszti vár falait sem tudják elérni, bástyáit meg sem tudják karcolni. Viszont a labancok a várfalakra nehéz, nagyhorderejű ágyúkat helyeztek el, s ezekkel minden egyes támadást sikeresen visszaverhettek volna. Így bevenni a várat tehát meg sem kísérelte.

Roszlavecky ezredes azon törte a fejét, hogy milyen cselhez folyamodjon, hogyan szerezze meg emberi veszteségek nélkül a várat. Nem sokáig kellett gondolkodnia, mert az ötlet jött magától. A környéken az a hír terjedt el, hogy a labanc várkapitányt valamilyen kór támadta meg az ágyának esett. Betegsége ragályosnak bizonyult, mert saját orvosát szintén megfertőzte. Amikor meghallotta ezt a kuruc ezredes, így fakadt ki:

- No, engem nem ilyen fából faragtak, nem ijedek meg tőle, felkeresem a kapitányt. Embereinek megparancsolta, hogy hintóját készítsék elő az útra, és három lovat fogjanak be. Így is történt. A hintó csekély kísérettel elindult és a vár felé vette útját. Csak a várkapu előtt lassított le, miközben a vele tartó kocsis és néhány hajdú kezében fehér zászlót lobogtatott.

A kapuőrség parancsnoka az egészből csak annyit tudott megállapítani, hogy a fényes hintóban valamilyen nagyúr, de az is lehet, hogy báró, gróf, esetleg herceg kér bebocsátást fehér zászlók alatt. Még annyi bátorsága sem volt, hogy a vendégek kiléte felől érdeklődjék, ezért az álruhába bújt kurucokat beengedte a kapun.

Roszlavecky minden fölösleges akadály nélkül bejutott a várudvarba, a kíváncsiskodóknak, pedig megparancsolta, hogy tüstént a beteg várkapitányhoz vezessék. Kérését azonnal teljesítették. Bátran és határozottan lépett be a beteg szobájába, ahol az elgyengült Tallószy feküdt. Baráti hangon üdvözölte őt, miközben letelepedett az ágya szélére. Aztán előadta, hogy amikor a fülébe jutott a hír a megbetegedéséről, félretéve minden ügyet és ellenségeskedést, keresztényi tiszta érzésekkel vezéreltetve sietett felkeresni, hogy kinyilvánítsa együttérzését. Annál az oknál fogva is, hogy rokonsági viszonyban állnak. Ekkor Roszlavecky megnevezett néhány kitalált rokont, tudva azt, hogy a beteg jelen helyzetben úgysem tudja kideríteni az igazságot.

A beteg parancsnok a hallottaktól teljesen elérzékenyült:

- Az isten hálája meg önnek lovagias szolgálatát! - mondta a labanc kapitány alig hallható hangon, minden gyanakvás nélkül.

Roszlavecky részletesen kifaggatta a beteget, afelől érdeklődött, hogy mikor kezdődött a rosszullete, hol és mije fáj, hogy érzi most magát. Szóval a lehető legnagyobb figyelmességgel viszonyult a beteghez.

Tallószy a kuruc ezredesnek igen aprólékosan beszámolt a hogylétéről.

- Egyáltalán ki gyógykezelem? - kérdezte tovább Roszlavecky.

- Senki sem törődik velem. A vár felcsere is megbetegedett.

- Gondolom, ilyen helyzetben nem utasítja vissza saját munkácsi orvosomat. Engedelmeivel erről írok néhány sort a fiaimnak.

- Áldja meg az Isten ezért! Sohasem fogom elfelejteni az ön nagylelkűségét! Magát az őrangyal küldte ide...

Roszlavecky ott a helyben levelet írt fiainak, hogy az orvossal együtt várja őket Huszton.

Másnap a fiatal Roszlavecky az orvossal együtt meg is érkezett. Mindegyik külön-külön, saját hintójával és kísérettel.

Az orvost az egész környéken ismerték, jó hírben állt. Megvizsgálta a beteget, fölírta a gyógyszereket is. Aztán a többi beteget is megtekintette.

Mivel Huszton abban az időben patika nem volt, ezért csak Debrecenből lehetett orvosságot hozatni.

Egy hét múltán a gyógyszert is meghozták. De ezt is Roszlavecky egyik ismerőse hozta személyesen.

Közben kiderült, hogy a rendelt orvosság kevésnek bizonyult ahhoz, hogy gyors javulást eredményezett volna. Mint ismeretes, a betegek általában az új gyógyszerektől a szokásosnál hamarabb gyógyulnak meg.

E tekintetben Roszlavecky igen jószívú, de egyben ravasz is volt. A legjobb nevű orvos sem tudta volna rávenni a saját betegét, hogy annyi sok orvosságot fogyasszon, de ez a kuruc ezredesnek sikerült.

Tallószy szófogadóan, cseppekben szedte az orvosságot, ellenkezés nélkül rácsálta a gyógyfüveket, a különböző növények gyökereit, kenőcsökkel mázoltatta testét, gyógyfürdőt vett. Szóval úgy cselekedett, ahogy azt az orvos és Roszlavecky előírta. Időközben új orvosok tűntek fel különféle gyógyszerekkel. Ezek is vagy rokonoknak, vagy a kuruc ezredes barátainak adták ki magukat.

A parancsnok fokozatosan érezni kezdte, hogy egészségi állapota jobbra fordul. Azonban baljós érzések kezdték gyötörni. Magában kezdte el számolni, hogy tulajdonképpen hány idegen ember is tartózkodik a várban. Roszlavecky úr, a fia - ez kettő, az orvos - már három, ezenkívül jelen van az ezredes bátyja és öccse, komája, násza, keresztfia, unokatestvére, néhány barátja, ismerőse - ráadásul mindegyik saját kísérettel, szolgálival és hajdúkkal érkezett - az majdnem harminc ember...

A beteg szinte beleborzongott a számolásba, hiszen úgy jön ki, hogy a várban több már a vendég, mint amennyi várvédő katonával rendelkeznek!

Lassan úgy érezte, hogy visszanyeri erejét, és már lábra tud kelni. Ám vendégei és orvosai saját szolgálói közül senkit sem engedtek hozzá, nehogy megzavarják a beteg nyugalmat.

Egy pár nap elteltével Tallószy bejelentette, hogy ő már meggyógyult és tovább nem gyógykezelte magát. Roszlaveckyvel pedig a következőket közölte:

- Tisztelt uram, nekem úgy tűnik, hogy a maga hozzátartozóiból már túl sokan vannak a várban! Azt hiszem, itt az ideje, hogy hazainduljanak!
 - Nekem is úgy tűnik - mondta nevetve Roszlavecky. - Valóban már sokan is vagyunk, de eszünk ágában sincs itt hagyni a várat. Itt maradunk, s nem mi, hanem a mélyen tisztelt úr fogja elhagyni a várat.
 - Ezzel azt akarja mondani, hogy képes a várvédőimet is leszerelni saját katonáival?
 - Arra már nem, tisztelt uram! Arra már nincs is szükségem. Tulajdonképpen nincs is kit. Hiszen amikor egy-egy emberét orvosságért szalajtottunk, akkor a vár körül táborozó katonáim elfogták őket, és helyettük a mi kurucainkat küldték a várba. Derék, becsületes kurucok, olyanok, mint amilyenek mi vagyunk. A maga embereiből csupán egy-kettő maradt.
- A bevehetetlen huszti várat ilyen csellel foglalták el a kurucok.

Rákóczi menekülése

Egy véres ütközet után Rákóczi Ferenc labanc üldözői elől Salánk felé vette útját.

Lova már félig kifulladásra érte el a salánki hegyet. Amint visszanézett, hát látja, hogy üldözői hamarosan utoléri. Azonnal cselekedett. Megfordította lovát és a falusi kovácshoz irányította.

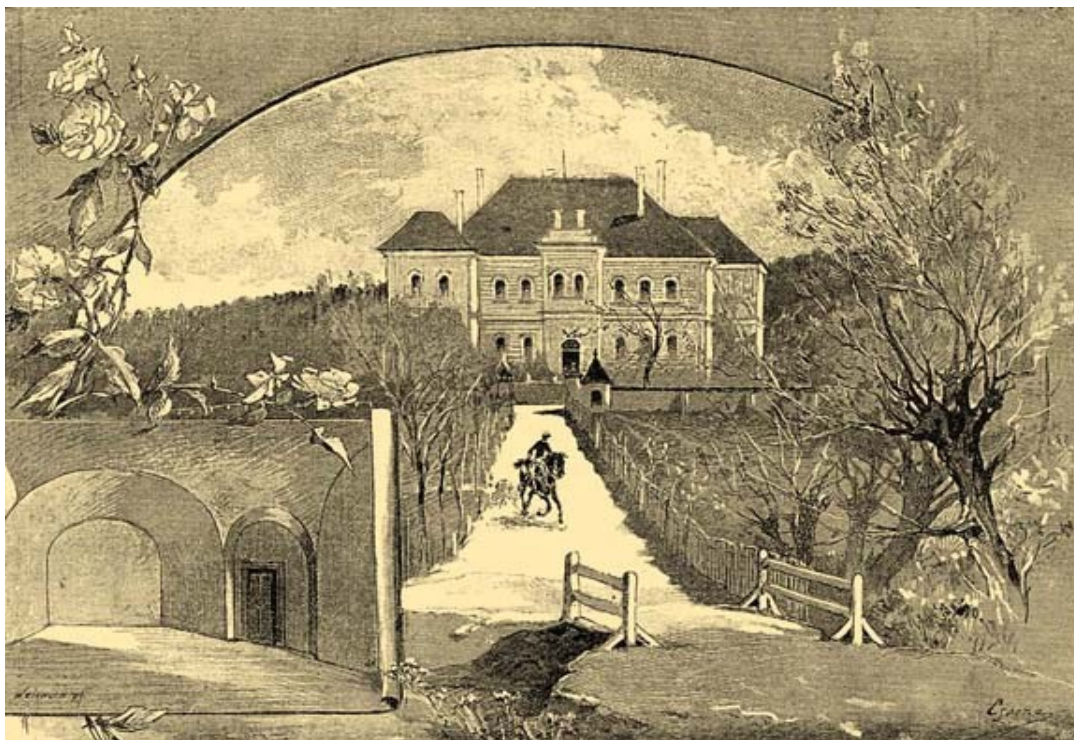
A kovácsot megkérte, hogy amilyen gyorsan csak teheti, fordítsa meg lovai lábán a patkót, hogy azok, ha előre megy, hátrafelé, azaz ellenkező irányba mutassák a nyomokat. A kovács fél szóból is értett. Így is tett, teljesítette a fejedelem kívánságát.

Aztán Rákóczi felpattant a lovára és nekivágott a salánki hegynek. Át is jutott a hegyen.

A hegy lábához értek a labancok is, de ott megfordultak, mivel a nyomok visszafelé vezettek.

Így sikerült Rákóczinak lerázni üldözőit. A salánki hegyen még most is látszanak egy nagy kőben a patkónyomok.

www.karpataljaturizmus.net/kincsestar

Méltó emlék a vezérlő fejedelemnek

Magyarország és Erdély fejedelmére, II. Rákóczi Ferencre emlékeztek születésének 333. évfordulóján vasárnap a szlovákiai Borsiban, szülőházánál, az évtizedek óta felújítás alatt lévő Rákóczi-kastély parkjában 1968 óta álló szobra előtt.

A történelmi Zemplén vármegye Borsi várában 1676. március 27-én született II. Rákóczi Ferenc, Erdély és Magyarország későbbi fejedelme.

A II. Rákóczi Ferenc Emléktársaság szervezésében rá emlékezett egyebek mellett a Magyar Koalíció Pártja, Borsi község Önkormányzata, és Borsod-Abaúj-Zemplén megye önkormányzata csaknem kétszáz ember előtt.

A jeles eseményre meghívták Orbán Viktort, a Fidesz elnökét is, ám más programja miatt nem lehetett jelen. Felolvasott üzenetében azt hangsúlyozta: Rákóczi szabadságharca volt az utolsó, amikor a Kárpát-medence minden népe közös célért fogott össze. Most is összefogásra van szükség annak érdekében, hogy megszűnjék a Kárpát-medencében élők megosztottsága - írta a pártelnök.

Surján László az Európai Unió néppárti képviselője ehhez csatlakozva egyebek mellett azt mondta a megemlékezésen: a Rákóczi-szabadságharc a Kárpát-medencei népek egységét szimbolizálta, és bár világháborúk szétverték azt, ami egygőz tartozott, de igazából ezt az egységet csak egy népszavazás tudta szétzúzni - utalt ezzel a kettős állampolgárságról tartott referendumra.

II. Rákóczi Ferenc magyar fejedelemről nevezték el csütörtökön a törökországi Rodostóban (Tekirdag) azt a sugárutat, ahol a fejedelem emigrációjának otthont adó egykori háza áll, és amely már 40 éve emlékmúzeum.

Törökországban a négynapos hagyományos Cseresznye Fesztivál keretében rendezték meg Rodostóban a Magyar Napot, és tartották meg a Rákóczi Ferenc sugárút névadó ünnepségét - mondta el az MTI-nek Székelyné Németh Mária isztambuli főkonzul.

Hozzátette, a Márvány-tenger partján fekvő város vezetése ugyanis úgy határozott, hogy ezentúl II. Rákóczi Ferenc (1676-1735) nevét viselje az a sugárút, ahol a bujdosó fejedelem háza áll. A városatyák azt hangsúlyozták, hogy számukra is fontos a magyar vezér emlékének megőrzése, és úgy tartják, hogy a rodostói II. Rákóczi Ferenc sugárút méltó emléket állít a vezérlő fejedelemnek.

Rákóczi az általa vezetett szabadságharc leverése után 1717. október 10-én szállt partra 40 hívével együtt Gallipoliban, III. Ahmed szultán meghívására és Rodostóban telepedett le, remete életet élt haláláig.

A fejedelemnek otthont adó épületet két éve a magyar külügyminisztérium teljesen renováltatta, most pedig a múzeumot korszerűsíti a kulturális kormányzat a legmodernebb muzeológiai elvek szerint - jegyezte meg a főkonzul.

A rodostói Magyar Nap másik jelentős kulturális eseménye volt, hogy Németh Mária főkonzul megnyitotta a Magyarok nyomai Törökországban című kiállítást, amely bemutatja a magyar és a török nép sok évszázados, szerteágazó és sokoldalú kapcsolatait, a nyelvi és népzenei hasonlóságokon, a magyar szabadságharcos emigránsok befogadásán át Széchenyi Ödön munkásságáig. Ő teremtette meg a XIX. század második felében a korszerű isztambuli tűzoltóságot.

MTI

Kisvárdai - A Rákóczi Szövetség mindennapjairól

2009. febr. 11., szerda, 10.08.14 CET

Kisvárdai - A Rákóczi Szövetség Kisvárdai Szervezete immár 7. éve igyekszik ápolni II. Rákóczi Ferenc- és a szabadságharcának emlékét, valamint a határon túli magyarokkal kapcsolatot tartani, őket segíteni.

A Rákóczi Szövetség Kisvárdai Szervezete immár 7. éve igyekszik ápolni II. Rákóczi Ferenc- és a szabadságharcának emlékét, valamint a határon túli magyarokkal kapcsolatot tartani, őket segíteni. A Szövetség alapszabályában ez a két vezérlő cél a legfontosabb és a kisvárdai tagok ennek igyekeznek megfelelni. Tagjaink rendszeresen részt vesznek a Rákóczi szabadságharc alkalmából rendezett ünnepségeken, rendezvényeken, valamint aktív szerepet vállalnak a szervezőmunkában is.

Immár hagyományosan koszorút helyezünk el Borsiban minden év március utolsó vasárnapján a Nagyságos Fejedelem születésnapjára rendezett megemlékezésen, Tiszaújlakon a szabadságharc kitörésének évfordulóján rendezett "Turul ünnepségen" valamint ott vagyunk - és a megemlékezés virágait elhelyezzük - a nemzeti ünnepeinken is. Könyvgyűjtési akciónk az elmúlt időszakban igen sikeres volt, valamint a felvidéki magyar gyerekek beiskolázására is adományokat gyűjtöttünk és juttattuk el az arra rászorulóknak.

A történelmi emléktúra résztvevői

(foto:Rákóczi Szövetség Kisvárdai)

Hagyományt teremtettünk a "Rákóczi plakett" odaítélésével is, melyet az a tagunk kaphatja meg, aki az előző évben, években a legtöbbet tette a céljaink eléréséhez és kiérdemelte a tagságunk többségének elismerését. 2008-ban ezt a díjat Lengyel Szabolcs kapta. Az Ő kitartó munkájának köszönhető többek között a kisvárdai szervezet létrejötte is.

Az elmúlt évben 18 taggal létrehoztuk az ifjúsági szervezetünket is, mivel nagy hangsúlyt fektetünk a fiatalok történelmi ismereteinek elmélyítésére, valamint szabadidejük hasznos eltöltésére is alternatívát szeretnénk kínálni.

Ezért is szerveztük meg tavaly a megyei történelmi túrát, aminek keretében felkerestük a megyénkben található fontosabb emlékhelyeket (Vaja, Kölcse, Túrlevé, Szatmárcseke).

Munkánkat 2009-ben is hasonló intenzitással szeretnénk folytatni! Várjuk a céljainkkal azonosulni tudó honfitársainkat sorainkba, valamint ha megtehetik támogassák munkánkat adójuk 1%-ának felajánlásával! **Adószám: 19719029-1-41**

Borus Sándor
titkár

Megalakult Tótkomlóson a Rákóczi Szövetség ifjúsági szervezete

2009. június 11-én a Jankó János Általános Iskola gimnazistáinak egy kis csoportja megalapította a Rákóczi Szövetség 102. ifjúsági szervezetét.

Diákjaink olyan gimnáziumok tanulóinak soraiba csatlakoztak, mint például a Budapesti Fasori Evangélikus Gimnázium vagy a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma. Céljaink között szerepel történelmünk alaposabb megismerése, országos történelmi vetélkedőkön való részvétel (Gloria Victis, Cultura Nostra), bekapcsolódás a Rákóczi Szövetség központi programjaiba (sátoraljaújhelyi ifjúsági találkozó, „Felvidéki séták” rendezvénysorozat stb.) a történelmi Magyarország bebarangolása, barátságok kötése határon túli fiatalokkal. Tagjaink soraiba várunk minden középiskolást, akinek felkeltettük érdeklődését.

Jelentkezni lehet a irsztk@gmail.com e-mail címen.

Bővebb információ a www.tirsz.tk címen található.

SÁROS-PATAK

"ERDÉLY VIZIKÁTORA"

A pataki várat a hagyomány szerint Retel építette. Retel pedig azon urak közé való volt, aki még látta Ázsiát s volt benne "odahaza".

Együtt jött Árpáddal s kíséretében volt, midőn az a meghódolt országot öreg korában beutazta. Egy helyütt egy megáradt patakot gázolt át Árpád a lovával, de forgatagos helyre jutott s az örvény elkapta lovastul. Retel volt az első, aki utána ugrott és kimentette.

- Fiam, - mondta Árpád, - ezt a szolgálodat nem hagyhatom szó nélkül. Legyen ettől a pataktól kezdve minden föld a tied!

- De meddig? - vágott közbe az irigy Ethe.

- A legközelebbi patakig, amit majd útközben találunk, - szabta ki az agg vezér taláalomra a birtokhatárt. (Egy pár ezer hold meg se kottyant akkor.)

Retel elfoglalta a birtokot és erős várat épített a folyóparton, amelyet ős források *Retelpataknak* neveznek, csak később cserélődött ki a Retel elnevezés "Sáros"-ra.

A pataki vár sok kézen ment keresztül, míg a Rákócziakéba került. A Retel utódjaitól elcserélte I. Endre, akinek a felesége szívesen lakott benne, talán mert közelebb érezte magát benne hazájához, Kievhez. Azontúl hosszú ideig királyok lakóhelye volt. Itt született "Jószívú" Erzsébet királykisasszony is: valóságos katolikus szent, a későbbi kálvinista fészekben. Hosszú ideig bírták a Perényiek. Itt lakott Lorántffy Zsuzsanna, majd Zrinyi Ilona, történelmünk e két nagy asszonya.

A sárospataki vár fénykora a Rákócziak idejére esik. Ezeknek a főfészke. Kivált a II. Rákóczi Ferencé, akinek úgyszólván fejedelmi székhelye volt; itt tartott országgyűlést is a fényes leventék serege, ragyogó udvar nyüzsgött a komor falak közt.

Itt fejeztette le ő felsége 1708-ban Bezerédj Imrét, aki elárulta a kurucok ügyét. Derék vitéz volt. Mindenki sajnálta. S noha fejét vették a pataki várban, a babonás nép mégis azt beszélte, hogy a nagy hőst élve temették sírjába, mert tetemei fölött megmozdult a föld.

Ez a hír annyira terjedt s kedvetlenítette a népet, hogy a fejedelem megnyitatta a vártemplom ajtaját, kiemeltette s felnyitatta hajdúival a Bezerédj oda temetett koporsóját:

- Íme, lássák kegyelmetek, hogy két darabban vagyon ő kigyelme.

Régebben a pataki vár volt a Rákóczi-család kincsháza is. A "vörös torony", amelyet még V. István király építtetett, tele volt arannyal, ezüsttel. Az Erdélyben uralkodó Rákócziak ide szállították megtakarított pénzcskéjüket, mint biztos helyre. Az elmés erdélyi urak emiatt nevezték el "Erdély vizikátorá"-nak (hólyaghúzójának) a várat; mert a vizikátor kihúzza a testből a nedveket, a vörös torony pedig kihúzta Erdélyből a pénzt.

Ezerhatszázhetvenben eredeti módon dézsmálta meg a Rákócziak aranyait egy kollégiumi diák.

Fogott valahol egy csókát s azt olyan ügyesen kitanította tolvajnak, hogy mindennap kétszer szállt föl a vörös toronyba, s egy kis nyíláson át beröpülvén, minden alkalommal egy koronás aranyat hozott ki csőrében a gazdájának.

Mikor már a fickó aranyai jócskán fölszaporodtak, agyonütötte a csókát s ő maga elköltözött végkép Patakról.

De a csóka bizony nem bírt kihordani annyit, amennyit a Rákócziak behordtak.

S viszont a Rákócziak nem bírtak összegyűjteni annyit, amennyi elég lett volna II. Rákóczi Ferencnek.

Amit a csóka meghagyott, elszedte a kétfejű sas. Az a madár, amely a labancok zászlóin feketéllett.

A háború költségei annyira fölemésztették a Rákóczi vagyont, hogy "Erdély vizikátorának" az ura így szólt egy ízben panaszosan az erdélyi rendeknek:

- Még talán az a mente sem az enyém, ami rajtam van.

Mikszáth Kálmán

A vármegye címere

8. Békés vármegye

Békésföldvár, már Szent István korában is fennállt. A várispánság és megye a XI - XIII. szd.-ban jöhetett létre, egyes kutatók szerint Szent István, mások szerint Szent László korában. Székhelye 1484 - ig Békés városa volt, Címeres pecsétjét III. Károly (1711-1740) adományozta 1724-ben, melyet, V. Ferdinánd (1835-1848) magyar nyelvű körirattal látott el 1836-ban. A hasított pajzs jobboldali mezéjében a hármás halmon balra forduló oroszlán ágaskodik, jobb mancsában három búzakalászt, baljával kivont szablyát villogtat a feje fölött. A szablya fölött levélkorona lebeg. A baloldali mezőben lévő három pólva a vármegye három fő folyóját, a Fehér, a Fekete és a Sebes-Kőröst szimbolizálja.

A címer tölgyfából készült.

A vármegye területe 1920-ban; 3640 km²- volt Békéscsaba székhellyel. A területrendezések során, a vármegye; 5632 km²-re növekedett. Székhelye továbbra is Békéscsaba.

A Rákóczi Hírlevelet szerkeszti: Fenyvesi Miklós

Fogadják jó szívvel, olvassák szeretettel!

miklos.fenyvesi@fibermail.hu